

CONSTANTIJN HUYGENS (OEFFELT)
AAN DAVID DE WILHEM (DEN HAAG)
6 JULI 1641
2765

Samenvatting: 1. Huygens heeft van Du Mory gehoord dat Streso zijn preken gebundeld wil uitgeven en aan Huygens wil opdragen om de goede verstandhouding te herstellen. 2. Maar Huygens kan zich niet herinneren ooit iets te hebben gedaan dat die verstandhouding zou hebben kunnen verstoren. 3. Huygens is echter beslist van mening dat Streso hem en ook de kerk met zijn orgelpreek heeft beledigd. Als Streso iets wil uitgeven, moet hij rekening houden met de kerk en met Huygens. 4-5. Wat betreft de kerk moet Streso zich vooral gematigd en redelijk uitdrukken. 6-7. Huygens herhaalt Streso's belediging. Bij een opdracht moet Streso duidelijk aangeven dat hij Huygens niet wilde beledigen. Doet hij dat niet, dan kan Huygens dat niet zomaar laten passeren. 8. Afwijkende meningen, van Streso of anderen, mogen best, graag zelfs, worden gepubliceerd als het maar redelijk gebeurt. 9. Huygens heeft slechts zijn geweten gevolgd. Of de kerken zijn raad zullen opvolgen, is hun zaak. Het is hem om het even. 10-11. Niemand kan Huygens zijn goedsaandoening afnemen bij het horen van psalmen met een goede compositie, zoals bijvoorbeeld die van Le Jeune in zijn *Dodécacorde* [1598], met name Psalm 102, en met name vers 5:3-7, 6:5-6 en 13:1-5, die hijzelf ook met snaren en schalmeien heeft gezongen. 12. Huygens vindt psalmcomposities niet noodzakelijk voor de eredienst, maar blijft erbij dat het een goede zaak is. 13. Streso, Voetius en anderen hebben kennelijk geen gevoel voor muziek en het stoort Huygens daarom dat ze uitspraken doen over muzikale zaken. 14. Huygens sluit de brief af met excuus voor de lengte.

Datering: Volgens het opschrift in het klad is de brief op 6 juli geschreven, maar pas op 10 juli verzonden.

Door Wilhem beantwoord op 17 augustus 1641 (Worp 3, nr. 2821, pp. 214-215). Wilhems brieven aan Huygens van 11 en 12 juli 1641 (Worp 3, nrs. 2774 en 2776, pp. 195-196 en 196) zijn geschreven vóór de ontvangst van de onderhavige en betreffen geheel andere zaken.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLVIII, fols. 570r-573v: ontwerp (twee dubbelvellen, respectievelijk fols. 570/573 en fols. 571/572). Huygens heeft eerst het ene dubbelvel volgeschreven en vervolgens het andere, zodat de schrijf- en leesvolgorde als volgt is: fols. 570rv, 573rv, 571rv, 572r.

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 2765, pp. 189-190: samenvatting.

Namen: David; Abraham du Mory; Claudin le Jeune; Paulus (apostel); Plautus; Plutarchus; Caspar Streso; Gisbertus Voetius.

Titels: 'Concio de secundo præcepto' (Streso); *Orgelgebruyck*; *Dodécacorde* (Le Jeune 1598).

Glossarium: concentus (meerstemmigheid); decantare (zingen); fides (snaren); modulamentum (melodie); modus (compositie); musica (muziek); organa (orgel); pars (partij); psalmista (psalmist); psalmus (psalm); succinere (meezingen); tibia (schalmei); tonus (toon); tuba (trompet); vox assa (onbegeleide stem).

Transcriptie

Fratri de Wilhem.

Oeffelen, uno spiritu, 6 Julii 1641, datæ 10 Julii.

Monsieur mon frère,

[1.] Monsieur de Mory me dit ces jours passez, que Monsieur Streso auroit envie de renouer nostre amitié par la dédication qu'il me destinoit de certains sermons de sa façon, où se trouveroit aussi celuy des orgues, si je le voulois. C'est ce que j'en ay appris, et en ay voulu apprendre, comme en passant, sans m'y engager de response.

[2.] Mais j'ay changé d'avis, et trouvé bon de vous dire (je parleray Latin, afin qu'il le voye à vostre commodité) nihil adeò commissum, cujus ego recordatione quidquam detractum velim, vel existimationi ingentium virtutum tanti viri, vel amicitiae inter nos ab illa natae, et, quantum in me hactenus fuit, pleno prorsoque

affectu cultæ. Non meo sunt, non sunt quantæ animis cælestibus iræ, et quidquid tandem accederit. 15" LP•Fh" 4 |< Jè 2, è non erubesco, procul me ab ingenuo 2Jä< •FB@<*ä< esse, quos in fædissimâ gentilium serie Apostolus recenset.

[3.] Quando tamen eo quo nosti loci ac temporis J@Ä@< : ¥< ``B@H nb(, < °D6@H İ`\*` <JT< viri probi, quale non adducor, ut credam, vel ipsum denuò repetitum velle, vel non ibi, non eâ horâ, non eo consessu, non sic dictum nolle; visumque sit interea viris magnis et illustribus, amicis denique et consanguineis, unanimi suffragio, universis (ne te quidem excepto), aliquid tum accidisse, quod non possem non ad animum revocare; succinentibus aliis, non levi me injuriâ affectum, non simplici convicio impetatum; cordatioribus verò viris ac de quiete Reipublicæ et Ecclesiæ sollicitis, acriter offensis, quod collegis inconsultis, nullâ necessitate, homo exterus, Pastor singularis, in vulgum semina jecisset novarum discussionum super argumento nihili, saltem rei adiaphoræ in plerisque Provinciarum Ecclesiarumque pridem usurpatæ consensu approbatæ, |570v| et ob quam Hagæ nunc conscio magistratu introduci cœptam, reliqui omnes testarentur Verbi Dei præcones, neminem ad se querelam hactenus detulisse; colligo, inquam, ex præmissis, si propositum Domino Stresoni est, publico dare quidpiam, quo rei, publicè, non quâ poterat prudentiâ atque animi temperantiâ, gestæ mitiorem à lectoribus et amicis interpretationem impetrare curet, fieri id primò respectu Ecclesiæ debere, mox et mei.

[4.] Illius quidem hoc pacto, ut, quam de organorum usu videri vult sententiam tueri, tueatur quidem hoc scripto eâ libertate ac B" DDOF\` , quam competere sibi in rebus ad Ecclesiam spectantibus suo jure præsumit, quisquis eo in munere versatur. In adiaphoris autem sibi citra injuriam vindicat quivis in communis boni promotionem probo fine mediisque legitimis intentus. Temperet verò sibi à conviciis eorum, quos à se dissentire scit. Neque enim privatorum ille porrò caussa est; civitates implicat, Academias, populos, Provincias. Quarum cum nullæ nobis puritate cultus aut doctrinæ concesserint, digna viro prudente cogitatio est, expediatne in rem adiaphoram non nuper à plerisque receptam tribunitia calore invehì, conclamatâ seditiosè plebeculâ (in gratiam et instinctu, si Deo placet, paucorum nescio an (D" 4*\T<, an (D" 4@L: X<T< , ÆDT<, LJä<) quasi ad Ecclesiæ et omnis rei sacræ dolo machinatam subversionem et in ruinam improvisam erumpens incendium.

[5.] Missa enim dum facit J• J-H •6@8" F\`" H B, D4BJT: VJ" , simul |> |<" <J\`" H pari modestiâ ac moderatione dictu sententia, quam tum omisit, de manifesto organorum abusu qui, à Papisimo reliquus, passim adhuc obtinet, |573r| multisque sine offendiculo, certè sine justâ irrisione adversariorum admitti non videtur. Significabit tacitè cætera illa superflua, in quæ tum de suggestu cum stupore abreptum vidimus, nimio quodam loquentis æstu, vel intemperie vel zelo, ut quibusdam placebit, excidisse, neque adeo quidquam opus fuisse J-H B46D\`" H mordacibusque periodis, cujusmodi incalescenti pro argumento rhetori non nunquam sacer furor arma ministrat. Hoc sedatiore scribentis quam loquentis impetu cum apparebit, casu quodam atrocius classicum amicorum periculo non imminentium hostium fuisse, id lucri et compendii faciet Dominus Streso, ut, quos ignaræ plebis acri dictione animos commovit, non dicendo, quod nolim, nihil, sed sententiæ suæ capita mitius asserendo, contrariæ autem modestius inpugnando, subito ad se reversos sit visurus, planè quidem terrore quo ab eo tempore agitantur, panico an lymphato, liberatos. Cujus rei pro virili præstandæ, ut equidem accipi, seriâ se collegis promissione obstrinxit.

[6.] Ad me quod attinet, contra quem, ut legum nostrarum verbis utar, non obliquè tantum vociferatus est,³ sed et alios ad vociferationem concitavit, quo convicium⁴ quasi convocium fieri jurisconsultos tradere memini, cui, deserto de industriâ textus exponendi filo, licet infirmissima quæque diatribes meæ argumenta in pugnam grandem illam, ut apud comicum est, præsentì in os impegit, dicam, dicam commotæ ecclesiæ, novi, pravi et hæretici cultus asserti dicam, præsentì, inquam, mihi et in cœtu quidem Jä< |< JX8, 4 ac populi,⁵ quo iterum

1. Romeinen 2:17: 'z3*¥, Fx, z3@L*"Ä@H |B@<@: V. ®, 6"Ä |B"<"B"b® Jè <` : ä, 6"Ä 6"LP•F"4 ¥< 1, è.'

2. Romeinen 1:31: 'z! FL<XJ@LH, •FL<2XJ@LH, •FJ`D(@LH, •FB`<*@@H, •<, 8, Z: @<"Hq'

3. In de kantlijn: 'Liber 15, § 8, Digestum de injuriis'. *Digesta (Pandectæ)*, XLVII, 10 (De injuriis et famosis libellis), 15, 8: 'Fecisse convicium *non tantum* is videtur, qui *vociferatus est*, verum is quoque, qui *concitavit ad vociferationem alios* vel qui summisit ut vociferentur.'

4. In de kantlijn: 'Idem liber, § 4.' *Digesta (Pandectæ)*, XLVII, 10, 15, 4: 'Convicium autem dicitur vel a concitatione vel a conventu, hoc est collatione vocum. Cum enim in unum complures voces conferuntur, *convicium* appellatur *quasi convocium*.'

5. In de kantlijn: 'Idem liber, § 12.' *Digesta (Pandectæ)*, XLVII, 10, 15, 12: 'Quod *in cœtu* dictum est, convicium est. Quod autem non in cœtu nec vociferatione dicitur, convicium non propriè dicitur, sed infamandi causâ dicum.'

atrocis injuriæ culpa legibus definitus; quem, |573v| cum hoc declamandi consilium cepisset, tempestivè certiolem acris instituti facere potuisset, ut et cæteros omnes consanguineos (quorum nemo est qui de vivo malè, quod sciam, meritis sit), quo concioni turbulentæ, si sic visum esset, potuissemus non interesse; me, inquam, hoc nimis violento malæ percussu (cur diffitear?) subinfensum.

[7.] Si compellare præfatiunculâ decrevit, quâ eandem scilicet mihi homiliam oblaturus sit, fieri id omninò non potest, nisi factâ mentione scandali (sinistrè dati an accepti, ipse viderit) subjungat verba, etiam quibus non obscure testetur, nec offendendi mei nec existimationis meæ lædendæ consilio, elapsa sibi tum temporis properanti vel incauto fuisse quæ, ut ab initio dicebam, nec repetita denuò velit, neque sic, eodem loci, ac temporis, prolata. Huc si, fiduciâ forte rei præclarè gestæ, adduci non potest, moneo equidem seriò, parcat B08` < B08è |68@b, 4<, neque me, vivâ voce abundè sic exagitatam, aggrediatur, typorum quoque 6monumentis aère perennioribus, irridendum vulgo propinare, inscriptâ scilicet nomini meo ipsâ, quam dixi nominis contumeliâ. Quod num 6" J" BXP" 4 -< *L<" \: 0< pari atque stoicismo FJD@Lh@6V: 08@H, non temere asseruerim.

[8.] De cætero, tam ego parum pensi habeo, adversam suam de organo opinionem Dominus Streso, aut quivis eruditorum, publicè legendam exponat, ut contra volupe sit mihi adstruere ipsos disceptatione rei adiaphoræ libertatem, quâ in |571r| asserenda meâ pro modulo prior usus sum. Modò à conviciis item et morsu absterneant nihil tale merentis adversarii, habeantque perpetuam linguæ styliri ducem ac comitem candorem animi et BD" ×JOJ", quam in dissertatiunculâ nostrâ nemo hactenùs prudentium, quod sciam, desideravit.

[9.] Enimverò, semel ego sic B, 4FV: , <@H J-< J-H FL<, 4*ZF, TH, non affectatæ compunctionis, auditor omnium deinceps ero, ne 7gry quidem repositurus, ut nec libere nec, si libeat, vacare, longè diversis alienisque ab amœniori literaturâ negotiis dirempto, ad caput primò, deinde ad calcem diatribes verè modestèque monui. Eligent porrò Ecclesiæ, pro captu quidem Pastorum et ovium, utram balatui suo, ut nunc est, aptiorem sententiam judicabam? Quin etiam, si quos ego persuasero, solius fortasse, ÛJ" >" H gratiâ organa voci assæ immiscebunt. Quibus, contra, inter sæculi hæreticos aut novatores censebor, ne sic quidem illud recepturi sunt. Euge, nihil tale nec invito nec incauto accidet. Vicerim an succubuerim, in æquo ponam contentus me vicisse, et hoc ab animo, deside forte an nimis distracto, semel impetrasse, ut qualicumque opellâ patriæ gratificari, si non potuerim, certè conatus sim, animo et affectu, bono cive non indigno.

[10.] Ut finem faciam, affinis optimè, narro tibi, nòn satis mihi verosimile videri, ut ullis unquam rhetorum |571v| flosculis aut logicorum sophismatis cogar esse quod non sum, non sentire quod sentio, mirabilem illam scilicet animi commotionem, quoties divini Psalmistæ verba auribus percipio, apti ac decori modulamenti tonis expressa, quæ, quanto densior, gravior, doctior, elegantior partium •D: @(Z, tanto vehementior et sursum quidem animi agitatio est.

[11.] Testabuntur hoc infiniti mecum mortales, quorum ego frequenter oculis obortas lachrimas vidi, cum Claudini le Jeusne, summi musicæ artificis, stupendos modos ad Psalmos omninò duodecim, vocibus, tibiis, fidibusque commixtis decantarem, centesimum secundum imprimis et illa mirifici BVh@LH loca:

*8Mon breuvage en mes douleurs,
Je mesle avecque mes pleurs,
Pour la fureur de ton ire,
Car m'ayant eslevé, Sire,
Tu m'as fait si dure guerre, etc.*

Item illa venerandæ majestatis:

---

6. Horatius, *Carmina* III, 30, 1: 'Exegi monumentum aère perennius.'

7. =□□□.

8. Psaume 102, 5:3-7.

⁹*Mais, o Seigneur, ta demeure,
Éternellement demeure, etc.,*

et hæc denique venustissimi mæroris:

¹⁰*Voyant ma force amortie,
En chemin et de ma vie,
Par luy raccourcy le cours,
J'ay dit, ô Dieu, mon secours,
Ne m'abba point sans ressource, etc.,*

quæ omnia magni spiritus author tantâ |<, D(, \ ' expressit, ut ferreus quidem ille auditus sit, meâ opinione, cui cor et sanguinem sacro quodam horrore non concutiant et nescio quâ rerum cælestium quasi præmulsione non afficiant.

[12.] Divini ista cultus necessariam partem facere nusquam asserui, nedum quid hoc ineptius, quod falsò mihi adstinere probabo, Dominum Stresonem, si adstruxit. Quid in me musicæ JĪ h, Ā < J4 operetur, ausus sum disertè fateri atque hinc arguere, non assis rerum humanarum ludibrii creatum videri. Quo id denique nomine censendum sit theologis definiendum relinquo. Neque aphorismo eorum qualicumque invitatus subscribam, unum hoc, si non eripiunt, bonæ mentis qualecumque adminiculum vocari posse.

[13.] Non me latet verò reperiri præstantissimos homines, qui his concentibus non moveantur magis quam si 6Tn@Ā |6 6@48\ "H sint. I \ |D@Ø: , <; Demus inter hos Dominum Stresonem |572r| esse, Voetiumque et quotvis alios multis majoribusque quidni dotibus præclaros viros. Quid illorum •<"4FhOF\ ", quâ, ut ex sapientissimo veterum Plutarcho descripsi, solâ nituntur, ad hoc cereum ac ductile animorum nostrorum 6" Ā JĪ BV<L "ÆFhOJ46` <? Vitio videnti cæcus vertat, quod oculis ille se regi sinat, quibus iste careat? Aut disputare denique audeat, non posse eam vim oculorum esse, quam calamitate suâ fit ut non intelligat? Hoc est nimirum hîc quod ægriusculè ferre soleo, surdos (sit verbo venia) tanquam cæcos de colore, de sono definire, cum, in sequiore sensu, nemo quidem patiatur sibi quidquam præscribi ex palato alieno ¹¹præscribi.

[14.] Mais je suis bien loing de mon texte, et Monsieur Streso me le pourroit reprocher par récrimination. Je vous en demande pardon, et si quid opportunè dixisse videor, qui hæc inter tubas at tormentorum tonitrum et mille ex transverso avocamenta, raptim effutii, faictes en ce que trouverez convenir, pour le bien de celuy qui vous temoignerez aussi en toutes occasions de vostre honneur et avantage, qu'il est, etc.

Vertaling

Aan mijn zwager [David] de Wilhem.

Oeffelt, in één adem, 6 juli 1641, verzonden 10 juli.

Mijnheer mijn zwager,

1. De heer [Abraham] du Mory heeft mij enkele dagen geleden verteld dat de heer [Caspar] Streso de vriendschap met mij weer wilde aanknopen door een bundel preken van zijn hand, waaronder die over het orgel, aan mij op te dragen, als ik dat zou willen. Dat is wat ik ervan heb begrepen, en ervan heb willen begrijpen, als in het voorbijgaan, zonder mij te verbinden tot een antwoord.

2. Maar ik ben van gedachten veranderd en heb besloten u te zeggen (ik ga nu door in het Latijn, zodat ¹²hij het kan zien wanneer u dat zou willen) dat ik niets zodanigs heb gedaan waarvan ik mij herinner dat ik iets

---

9. Psaume 102, 6:5-6.

10. Psaume 102, 13:1-5.

11. Tweemaal <præscribi>.

12. Streso.

terug zou willen nemen, hetzij met betrekking tot de achting voor deze man met zoveel voortreffelijke kwaliteiten, hetzij met betrekking tot de vriendschap tussen ons die daaruit is voortgekomen en die ik, zoveel als ik tot nog toe kon, met hart en ziel heb onderhouden. Bij mij noch bij hemelse zielen is plaats voor zoveel toorn en wat er nog verder zal gebeuren. Ik schaam mij niet ¹³ Lmij te beroemen op God[↓] [wanneer ik zeg] dat ik ver ben verwijderd van de inborst van de ¹⁴ Lonverzoenlijken,[↓] die de ¹⁵apostel noemt in een verschrikkelijke opsomming van allerlei slag mensen.

3. Aangezien op een plaats en tijd die u kent, ^Leen zodanig woord ontglipte aan de omheining van de tanden[↓] van deze goede man, een woord waarvan ik niet geneigd ben te geloven dat hij het weer herhaald zou willen hebben, of graag zou willen dat het daar, op dat uur, in die samenkomst en op die manier is gezegd; en [aangezien] het ondertussen heeft geschieden aan alle voorname en belangrijke mannen, ook aan vrienden en bloedverwanten, - en ze zijn het allemaal eens (zelfs u reken ik daarbij) - dat er toen iets is gebeurd dat ik onmogelijk kan vergeten; aan de andere medezangers dat mij een zwaar onrecht is aangedaan, en dat ik ben aangevallen met ongewone verwijten; terwijl echter de meer verstandigen en zij die de rust in kerk en staat zijn toegedaan ten eerste zijn beledigd omdat deze bijzondere mens en begenadigde herder zonder zijn collega's te raadplegen en zonder noodzaak in het volk het zaad heeft gestrooid van nieuwe twistgesprekken over een onderwerp zonder inhoud, althans een 'neutrale zaak' die in verschillende provincies en kerken reeds toegepast en met algemene instemming goedgekeurd is, en vanwege welks invoering ervan te Den Haag met medeweten van de magistraat niemand, naar de overige predikanten verklaren, tot nu toe bij hen was gekomen met bezwaren; om al die redenen concludeer ik, zeg ik, dat, als de heer Streso voornemens is iets in het licht te geven, waarin hij van het verloop van de zaak, publiekelijk, met meer voorzichtigheid en gematigdheid dan hij [indertijd] kon, voor de lezers en vrienden een beter verteerbare uitleg weet te bewerkstelligen, [concludeer ik] dat dat in de eerste plaats moet gebeuren rekening houdende met de kerk; en in de tweede plaats met mij.

4. Met eerstgenoemde [namelijk de kerk] juist op zodanige manier dat hij de opvatting over het gebruik van het orgel waarover hij wil dat men ziet dat hij die verdedigt, in dit geschrift verdedigt met die ruimdenkendheid en ^Lvrijmoedigheid,[↓] die een ieder die in dit ambt verkeert, meent bij hem te passen met betrekking tot kerkelijke zaken. In de 'neutrale zaken' echter wreekt ieder zijn eigen onrecht, ieder die zich richt op de bevordering van het gemeenschappelijk welzijn met een goed doel voor ogen en wettige middelen. Maar laat hij zich onthouden van scheldpartijen jegens hen, van wie hij weet dat ze met hem van mening verschillen. Verder is dit immers geen zaak van die ene particuliere persoon, maar betreft het gemeenschappen, universiteiten, volkeren, provincies. Aangezien er daaronder geen zijn die voor de onze onderdoen in zuiverheid van dienst en leer, is het een gedachte die de verstandige man waard is, of het dienstig is om tegen een neutrale zaak, die al lang door velen is aanvaard, met de opwinding van een volkstriebun de aanval in te zetten, met het gepeupel dat oproerig bijeengeroepen is (terwille van, en op aandringen van, als het Gode behaagt, arme lieden waarvan ik niet weet of het ^Loudjes[↓] of ^Lherkauwende dommen[↓] zijn), als tegen een verraderlijk opgezette omverwerping van de kerk en al het heilige en tegen een brand die uitmondt in de onvoorziene vernietiging daarvan.

5. Als hij zich immers ontdaan heeft van ^Lde ongelukken van de onmatigheid[↓], wordt tegelijkertijd de mening ^Lvan de tegenpartij[↓] (die hij achterwege heeft gelaten) duidelijk, die met evenveel bescheidenheid als gematigdheid onder woorden is gebracht, over het duidelijke misbruik van het orgel dat als Paaps overblijfsel overal in gebruik is, en dat voor velen niet zonder aanstoot, en zeker niet zonder de terechte spot van de ¹⁶tegenstanders lijkt te zijn toegestaan. Hij zal stilzwijgend die verdere overbodige dingen aanwijzen, waarin wij hem met verbazing hebben zien worden meegesleept vanaf de preekstoel, [en die] hem met het overdreven vuur van een redenaar, ofwel met onmatigheid en overdreven ijver, zoals sommigen zullen vinden, zijn ontglipt, en dat er aldus geen noodzaak is geweest ^Lvoor bitterheid[↓] en bijtende passages, het soort wapens dat de heilige woede steeds aanreikt aan de redenaar die warm loopt voor zijn onderwerp. Wanneer met een minder onstuimige aandrang zowel in woord als daarna in geschrift zal blijken dat deze preek door een zeker toeval op verschrikkelijke wijze het hoornsignaal van de vrienden in nood is geweest, en niet van de op de loer

---

13. Romeinen 2:17: 'Indien gij u dan Jood laat noemen, steunt op de wet, u *beroemt op God*, | ...'

14. Romeinen 1:31: 'Onverstandig, onbestendig, liefdeloos, *onverzoenlijk*, onbarmhartig.' De opsomming begint al in vers 29.

15. Paulus.

16. De katholieken.

liggende vijanden, zal de heer Streso hier nog iets van winst en voordeel uit halen, zodat hij de zielen van het onwetende volk die hij met zijn scherpe tong in beroering heeft gebracht, niet door niets te zeggen (wat ik niet zou willen), maar door de hoofdzaak van zijn mening gematigder naar voren te brengen [en] die van de tegen-gestelde [mening] gematigder te bestrijden, plotseling naar zich zal zien teruggekeerd, duidelijk bevrijd van de panische of verbijsterde angst waardoor zij vanaf die tijd werden beroerd. Met de ernstige belofte om in dit opzicht zijn plicht te doen, zoals ik stellig heb vernomen, heeft hij zich aan zijn collega's verplicht.

6. Wat daarentegen mij aangaat, tegen wie hij, in de woorden van onze wetten, ¹⁷niet alleen onnodig heeft gescholden, maar ook ¹⁸anderen heeft aangezet tot schelden, waardoor, naar ik mij herinner, de rechtsgeleerden meedelen dat er een scheldpartij plaatsvindt, alsof het een samenspraak was; [en] wie hij, toen hij vanwege zijn ijver om het onderwerp uiteen te zetten zijn draad was kwijtgeraakt, enkele argumenten, zij het zeer zwakke, van mijn verhoog in die grote strijd, zoals dat bij de komische ¹⁹auteur gebeurt, terwijl ik aanwezig was, in het gezicht heeft gesmeten, ik zal zeggen, ik zal zeggen aan de in beroering gebrachte kerk, ik zal zeggen van die nieuwe, vreemde en ketterse en aangenomen dienst, ja, ik zeg, tegen mijzelf als aanwezige en ²⁰zeker in de bijeenkomst 'van de gezagsdragers' en van het volk, hoe ik wederom rechtens als gevolg van een verschrikkelijke belediging wordt aangewezen, ik, die, toen hij het plan opvatte om deze uit te spreken, vroegtijdig op de hoogte van zijn kritische opvattingen had kunnen worden gesteld, evenals ook de overige bloedverwanten (onder wie er niemand is die, voorzover ik weet, van een levende iets slechts verdient), waardoor wij afwezig hadden kunnen zijn bij die woelige preek, als het hem zo zou hebben liefd; ik zeg dat ik door deze al te heftige kaakslag (waarom het te ontkennen?) enigszins beledigd ben.

7. Als hij besloten heeft mij toe te spreken met een voorwoord, waardoor hij als het ware diezelfde preek aan mij heeft opgedragen, kan dat beslist niet gebeuren, tenzij hij aan de gedane melding van het schandaal (ongunstig gegeven of aanvaard, dat moet hijzelf maar zien) tevens woorden toevoegt, waarin hij onomwonden verklaart dat het niet zijn plan was om mij te beledigen, noch mijn reputatie te schaden, met wat hem indertijd haastig of onzorgvuldig was ontvallen, wat hij, zoals ik aan het begin zei, wel niet herhaald zou willen hebben, noch op dezelfde manier, op dezelfde plaats en op de dezelfde tijd naar voren zou willen hebben gebracht. Als hij, trouw blijvend aan de overduidelijk reeds verrichte daad, hiertoe niet kan worden bewogen, waarschuw ik hem ernstig dat hij zich ervoor moet hoeden 'om slijk met slijk af te wassen,' en dat hij mij niet, na mij met de stem gedurig te hebben opgejaagd, verder belachelijk maakt door mij in het openbaar toe te drinken met ²¹'gedenktekenen in geschrifte, die bestendiger zijn dan brons,' wanneer de beschimping zelf van mijn naam die ik heb genoemd nota bene aan mij wordt opgedragen. Of ik 'mij daar verre van kan houden' met dezelfde stoïcijnse instelling als een 'struisvogel,' zou ik niet zomaar willen beweren.

8. Voor de rest heb ik er zo weinig bezwaar tegen dat de heer Streso, of welke andere geleerde dan ook, zijn afwijkende mening over het orgel publiekelijk om te lezen verspreidt, dat het mij daarentegen juist aange-naam is wanneer zij door hun standpunten over een 'neutrale kwestie' de vrijheid bevestigen, waarvan ik mij van mijn kant tevoren heb bediend bij het handhaven van de mijne. Laten zij zich slechts onthouden van laster en schimp jegens een tegenstander die dat geenszins verdient, en laten zij voor altijd als leider en metgezel van hun scherpe tong de eerlijkheid van geest en de 'zachtmoedigheid' hebben die, voorzover ik weet, niemand van de verstandigen in mijn verhandeling heeft gemist.

9. Waarlijk, nu ik eenmaal zo 'mijn geweten heb gehoorzaamd,' en niet een gekunstelde spitsvondigheid, zal ik voortaan slechts naar iedereen luisteren, [en] met geen kik zelfs reageren, waartoe ik noch de lust heb, noch de tijd als ik er lust toe heb, zoveel als ik door verschillende en andere zaken word afgehouden van de

---

17. *Digesta*, XLVII, 10 (Over beledigingen en lasterschriften), 15, 8: 'Een scheldpartij te hebben aangericht wordt niet alleen hem toegerekend die zijn stem heeft verheven, maar ook hem, die anderen tot gescheld heeft aangezet, of hem, die heeft toegestaan dat er werd gescholden.'

18. *Digesta*, XLVII, 10, 15, 4: 'Een scheldpartij wordt bepaald door opwinding en bijeenkomst, dat wil zeggen een samengaan van stemmen. Wanneer immers verschillende stemmen hetzelfde zeggen, wordt dat gescheld genoemd, alsof het samenspraak was.'

19. Plautus.

20. *Digesta*, XLVII, 10, 12: 'Wat in een bijeenkomst wordt gezegd is een scheldpartij. Wat niet in een bijeenkomst wordt gezegd of zonder stemverheffing is geen scheldpartij in de eigenlijke zin van het woord, maar meer kwaadsprekerij.'

21. Horatius, *Carmina*, III, 40, 1: 'Ik heb een gedenkteken opgericht bestendiger dan brons.'

schone letteren, zoals ik eerst aan het ²²begin en vervolgens aan het ²³eind van mijn verhandeling naar waarheid en bescheidenheid heb aangegeven. Zullen de kerken, voorzover het begrip van de herders en de schapen gaat, kiezen welke van beide opvattingen, zoals het nu staat, ik geschikter achtte voor hun geblaas? Ja zelfs, als ik hen heb overtuigd, zullen ze misschien alleen vanwege ^Lde welgeordendheid^J het orgel laten mengen met de [anders] ongebeleidde stem. Daartegen zullen zij, die mij onder de ketters en vernieuwers van de eeuw rekenen, zelfs dat zó niet aanvaarden. Welnu, zoiets zal niet tegen iemands zin noch onverwacht gebeuren. Of ik nu mijn zin krijg of niet, het is mij om het even en ik ben tevreden dat ik ben geslaagd [in mijn opzet] en dat ik door deze geest [van mij], toevallig werkloos, dan wel te zeer afgeleid, het zover heb gekregen dat ik, als ik het niet heb gekund, zeker heb geprobeerd om met een boekwerkje (hoedanig ook) het vaderland te dienen, met een geest en gemoed een goed burger niet onwaardig.

10. Om af te sluiten, waarde neef, vertel ik u dat het mij niet erg waarschijnlijk lijkt dat ik door stijlbloempjes en drogredenen van een of andere redenaar ooit zal worden gedwongen te zijn wat ik niet ben, [en] niet te voelen wat ik voel, namelijk die wonderbaarlijke gemoedsaandoening, telkens als ik de woorden van de goddelijke ²⁴psalmist hoor, uitgedrukt met de tonen van een passende en mooie melodie, welke [gemoedsaandoening], naarmate de ^Lsamenvoeging^J der partijen dichter, ernstiger, geleerder en sierlijker is, heftiger is en beslist een opwekking van de geest omhoog.

11. Talloze personen zullen dit met mij getuigen, in wier ogen ik dikwijls tranen heb zien opwellen, toen wij die wonderbaarlijke composities zongen bij het ²⁵twaalftal psalmen met stemmen, fluiten en snaren door-eengemengd, van Claudin le Jeune, de koning der componisten, met name de 102de en daarvan de volgende plekken met wonderbaarlijk ^Lgevoel^J :

*²⁶Mon breuvage en mes douleurs,
Je mesle avecque mes pleurs,
Pour la fureur de ton ire,
Car m'ayant eslevé, Sire,
Tu m'as fait si dure guerre, enzovoorts.*

Mijn brouwsel in mijn smarten,
Meng ik met mijn tranen,
Voor de woede van uw toorn,
Want nadat u mij hebt verheven, Here,
Hebt u mij zo krachtig aangevallen, enzovoorts.

En die met eerbiedwaardige grootheid:

---

22. *Orgelgebruyck*, p. 7.

23. *Orgelgebruyck*, pp. 143-144.

24. David.

25. Verwijzing naar Claudin le Jeune, *Dodécacorde contenant douze pseumes de David, mis en musique selon les douze modes, ... à 2, 3, 4, 5, 6, & 7 voix* (La Rochelle: Hierosme Haultin, 1598), herdrukt als *Dodécacorde selon les douse modes* (Parijs: Pierre Ballard, 1618). Psalm 102 is gezet als voorbeeld voor de vijfde modus, waarbij de tweede telling van Zarlino is gevolgd: het gaat om een authentieke modus op E. De zestien strofen in de berijming van Marot zijn als zestien delen apart getoonzet, met een stemmental dat per deel varieert van twee tot zeven. Een moderne uitgave van Le Jeunes psalm 102 uit de *Dodécacorde* is te vinden in Claude le Jeune, *Dodécacorde, Comprising twelve psalms of David set to music according to the twelve modes*, edited by Anne Harrington Heider, Part I-III (Madison, WI, A-R Editions, 1989 = Recent Researches in the Music of the Renaissance 74-76), Part II, pp. 93-139.

26. Psalm 102, 5:3-7. In Le Jeunes zetting is dit maat 9-26 van het vijfde deel, vijfstemmig gezet. Het is niet direct duidelijk waarop het 'wonderbaarlijke gevoel' dat Huygens noemt betrekking heeft. Zie het muziekvoorbeeld na deze brief.

²⁷*Mais, o Seigneur, ta demeure
Éternellement demeure, enzovoorts.*

Maar, o Here, uw verblijf
Duurt eeuwiglijk, enzovoorts.

en vervolgens die met prachtige droefenis:

²⁸*Voyant ma force amortie,
En chemin et de ma vie,
Par luy raccourcy le cours,
J'ay dit, ô Dieu, mon secours,
Ne m'abba point sans ressource, enzovoorts.*

Terwijl ik mijn kracht te niet gedaan zie,
Onderweg, en van mijn leven
De loop door hem verkort,
Heb ik gezegd: O God, mijn hulpe,
Laat mij niet zonder redding zijn, enzovoorts.

wat alles door deze geestrijke auteur met zoveel ^{└uitwerking┘} is getoonzet dat de luisteraar wel van steen moet zijn, mijns inziens, wanneer dit niet zijn hart en bloed doet kloppen met een of andere heilige verschrikking en niet raakt met ik weet niet wat voor soort van streling van hemelse zaken.

12. Ik heb nooit beweerd dat dit een noodzakelijk onderdeel van de heilige dienst moest worden, laat staan dit nog ongeschiktere, wat ik zal bewijzen dat de heer Streso valselijk voor mij volhoudt, als hij het bevestigd heeft. Wat in mij muzikaal ^{└als iets goddelijks┘} werkzaam is, heb ik goed onderbouwd durven uiteen te ²⁹zetten en van hieruit heb ik durven te beredeneren, dat dit niet uit pure hersenspinsels van menselijke zaken lijkt te zijn ontstaan. Hoe het vervolgens moet worden beoordeeld, laat ik aan de theologen over om te bepalen. En ik zal niet tegen mijn zin een of andere uitspraak onderschrijven, slechts hetgeen, als zij mij die mogelijkheid niet ontnemen, een steun van de goede geest kan worden genoemd.

13. Het is mij echter niet onbekend dat er voortreffelijke mensen zijn die door deze samenklanken niet meer geroerd worden als waren ze ^{└onnozele kinderen net uit de moederschoot.┘} ^{└Wat zullen wij zeggen?┘} Laten wij aannemen dat onder dezen de heer Streso is, en ook [de heer Gisbertus] Voetius en al die anderen zijn, vanzelfsprekend met vele en grote gaven begiftigd. Wat is hun ^{└ongevoeligheid,┘} waarop zij, zoals ik naar Plutarchus, de wijste der ouden, heb beschreven, uitsluitend steunen, voor deze smeerwas of dit glijmiddel van onze zielen ^{└en voor de gehele waarneming?┘} Moet de blinde het de ziende als verkeerd aanrekenen dat deze laatste zich door zijn ogen laat leiden, die hem ontbreken? En durft hij vervolgens te betwisten dat er een vermogen van de ogen kan zijn dat hij door zijn tekortkoming eventueel niet zou begrijpen? Hier is zeker iets aan de hand dat ik maar matigjes pleeg te verdragen, namelijk dat doven (vergeef mij het woord), zoals blinden over kleuren, over klank iets vaststellen, omdat niemand, in algemenere zin, het verdraagt dat hem iets wordt voorgeschreven naar andermans smaak.

14. Maar ik laat mij teveel meeslepen en de heer Streso zou mij dat kunnen verwijten in een tegenbeschuldiging. Ik vraag u er vergiffenis voor, en als ik toevallig nog iets toepasselijks lijk te hebben gezegd, ik die dit alles temidden van de krijgstrompetten en het gedonder van de belegeringswerktuigen en duizend andere

---

27. Psalm 102, 6:5-6. In *Le Jeunes* zetting is dit maat 16-23 van het zesde deel, vijfstemmig gezet. Huygens verwijst zeker naar de relatief homofone zetting van dit gedeelte temidden van overwegend polyfone passages. Zie het muziekvoorbeeld na deze brief.

28. Psalm 102, 13:1-5. In *Le Jeunes* zetting is dit maat 1-20 van het dertiende deel, zesstemmig gezet. Het is niet direct duidelijk waarop de 'prachtige droefenis' die Huygens noemt betrekking heeft. Zie het muziekvoorbeeld na deze brief.

29. *Orgelgebruyck*, pp. 78-84.

onverwachte afleidingen, in haast eruit heb geflapt, doe ermee naar het u uitkomt, ten voordele van hem die ook in alle omstandigheden, tot uw eer en voordeel, zal verklaren dat hij is enz.

Aanhangsel

Claude le Jeune, Pseaume 102, Cinquiesme partie, maat 9-26

Dessus

Haute-contre

Cinquiesme

Taille

Basse-contre

Mon breu - vag' en mes dou -

D

HC

5me

T

BC

leurs, Je mesl' a - vec - ques mes

15

D Pour - la fu - reur de ton i - re, Pour la fu-reur de ton i - re, Car m'ay-ant
HC pleurs, Pour la fu - reur de ton i - - - re,
5me pleurs, Pour la fu - reur de ton i - re, Pour la fu-reur de ton i - re, Car m'ay-ant
T pleurs, Pour la fu - reur de ton i - re, Pour la fu-reur de ton i - re, Car m'ay-ant
BC pleurs, Pour la fu - reur de ton i - re, Pour la fu-reur de ton i - re,

19

D es-le-vé, es - le - vé, Si-re, Car m'ay-ant es - le - vé, Si - - - re, Tu m'as
HC Car m'ay - ant es - le - vé, Si - re,
5me es-le-vé, Sir', es - le - vé, Si-re, m'ay - ant es - le-vé, Si - re, Tu m'as fait si du -
T es-le - vé, Sir', es - le - vé, Si - re, m'ay - ant es-le-vé, Si - re, Tu
BC Car m'ay - ant es-le-vé, m'ay-ant es - le-vé, Si - re, Tu m'as

23

D fait si du - re guer - re, Tu m'as fait si su - re guer - re.
HC Tu m'as fait si du - re guer - re.
5me re, si du - re guer - re, si du - re guer - re, si du - re guer - re.
T m'as fait si du - re guer - re, du - re guer-re, Tu m'as fait si du - re guer - re.
BC fait si du - re guer - re, Tu m'as fait si du - re guer - re.

Claude le Jeune, Pseaume 102, Sixiesme partie, maat 16-24

16

Dessus
Mais, o Sei-gneur, ta de-meure, É - ter - nel - le-ment de-meu -

Haute-contre
Mais, o Sei-gner, ta de - meu - re,

Cinquiesme
8
Mais, o Sei-gneur, ta de - meure, É - ter - nel - le-ment de-meu -

Taille
8
Mais, o Sei-gneur, ta de - meure, É - ter - nel - le - ment de-meu -

Basse-contre
Mais, o Sei-gneur, ta de - meure, É - ter - nel - le-ment de-meu -

20

D
re, Mais, o Sei-gneur, ta de-meure, É - ter - nel - le-ment de-meu - re.

HC
É - - ter - nel - le-ment de - meu - re.

5me
8
re, Mais, o Sei-gneur, ta de - meure, É - ter - nel - le-ment de-meu - re.

T
8
re, Mais, o Sei-gneur, ta de - meure, É - ter - nel - le-ment de-meu - re.

BC
re, Mais, o Sei-gneur, ta de - meure, É - ter - nel - le-ment de-meu - re.

Claude le Jeune, Pseaume 102, treziesme partie, maat 1-19

Dessus
Voy - - - ant ma forc' a - mor - ti - - -

Second Dessus
Voy - ant ma forc' a - mor - ti',

Haute-contre
Voy - ant ma forc' a - mor - - - - ti',

Cinquiesme

Taille

Basse-contre

D
e, En che - min et de ma vi - - -

2D
En che - min, En che - min et de ma vi - e, Par luy

HC
En che - min, En che - min et de ma vi - e, par luy

5me

T
et de ma vi - e, Par luy

BC

Musical score for measures 7-9. The score is for a six-part setting with parts for Soprano (D), Alto (2D), Tenor (HC), Bass (T), and two Basses (5me, BC). The lyrics are: e, Par luy rac - cour - cy le cours, rac - cour - cy le cours, Par luy rac - cour - cy le cours, J'ai dit, rac - cour - cy le cours, Par luy rac - cour - cy le cours, J'ai dit.

Musical score for measures 10-12. The score is for a six-part setting with parts for Soprano (D), Alto (2D), Tenor (HC), Bass (T), and two Basses (5me, BC). The lyrics are: J'ai dit, ô Dieu, mon se - cours, ô Dieu mon se - cours, ô Dieu, mon se - cours, Ne m'ab - ô Dieu, mon se - cours, ô Dieu, mon se - cours, ô Dieu, mon se - cours, ô Dieu, mon se - cours, ô Dieu, mon se - cours.

14

D
Ne m'ab -

2D
ba point sans res - sour - ce, Ne m'ab - ba point sans res - sour - - -

HC
8 Ne m'ab - ba point, Ne m'ab - ba, Ne m'ab - ba, ne m'ab - ba point,

5me
8 Ne m'ab - ba point sans res - sour - ce,

T
8 Ne m'ab - ba point, Ne m'ab - ba point, sans res - sour - ce, Ne m'ab - ba

BC
Ne m'ab - ba, Ne m'ab - ba point,

17

D
ba point sans res - - sour - - - ce.

2D
ce, Ne m'ab - ba, Ne m'ab - ba point sans res - sourc'.

HC
8 Ne m'ab - ba point, sans res - sourc'.

5me
8 Ne m'ab - ba point, Ne m'ab - ba point sans res - sourc'.

T
8 point sans res - sour - ce.

BC
Ne m'ab - ba, Ne m'ab - ba point sans res - sourc'.